

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING



Ny följd. Årgång 6

1 9 2 5

UPPSALA 1926

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1926

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

TYSK KALENDERLYRIK I "LYCKSALIGHETENS Ö" OCH NYROMANTISKA TIDNINGSFÖRBINDELSER

Av

CARL SANTESSON

Då Atterbom i Iduna-recensionen i Svensk litteraturtidning 1820 tog Tegnér i försvar för att denne icke särskilt angivit »Klosterruinerna» som en imitation från Matthisson och samtidigt hävdade konstnärens rätt att plagiera, att »begagna utifrån gifna former såsom råämnen för egna försök till nya, skönare gestalter», så låg det en god del självförsvar i hans ord. Onekligen behövde han också bevilja sig indulgens på denna ömtåliga punkt, icke minst för framtida synder. Alltsedan Risbergs undersökning av hans tyska förebilder har det stått klart, vilken oförfärad låntagare han var, och nya skuldsedlar komma ej sällan i dagen. Det följande skall ytterligare öka listan och i samband härmed även antyda en fas av vår romantiks litterära förbindelser med Tyskland.

I prosautkastet till »Fågel blå» finnes en scen, förlagd till Syriens kust, vars början skisserats på följande vis. »Lila sitter i sin trädgård på en terrass under ett par blomstrande oleanderträd, och håller ett litet barn vid sitt bröst. Sjunger en vagg- eller barnvisa, hvars innehåll är ett samtal mellan en moder och dess barn, ungefär enligt Brentano's idee.»¹ Som Vetterlund observerat,² har det här företecknade uppslaget senare kommit till utförande i 4:e äventyret av »Lycksalighetens ö», där den unga änkan Malvina för sitt barn sjunger en sådan sång; däremot har man hittills icke utgrundat, vad som menas med »Brentano's idee». Förklaringen lig-

¹ *Fågel blå*. Örebro 1858, s. 240

² *Atterboms sagospel Fågel Blå*. Lund 1902, s. 52.

ger i poemet »O Mutter, halte dein Kindlein warm» i Brentanos novell »Aus der Chronika eines fahrenden Schülers», och därmed är även källan till Malvinas sång hos Atterbom funnen. Berättaren, den farande skolaren Johannes, ordar i krönikans naiva och känslovarma stil om sin moder: det är inledningen till dikten. »Ja, ich war so reich, dass ich meiner lieben Mutter Freud und Leid verdoppeln konnte, was Ihr wohl aus einem Liede vernehmen werdet, das meine Mutter oft sang, wenn sie mich in frühester Jugend einschläferete, und habe ich es nach ihrem Tode in ihrem Gebetbüchlein liegend gefunden; es ist aber gestellt, bald als rede ein Kindlein zur Mutter, bald die Mutter zu ihm; nun höret:

O Mutter, halte dein Kindlein warm,
Die Welt ist kalt und helle,
Und trag es fromm in deinem Arm
An deines Herzens Schwelle.

Leg still es, wo dein Busen bebt,
Und, leis herab gebücket,
Harr liebvoll, bis es die Äuglein hebt,
Zum Himmel selig blicket.

Und weck ich dich mit Tränen nicht,
So weck ich dich mit Küssen,
Aus deinem Aug mein Tag anbricht,
Sonn, Mond dir weichen müssen,

O du unschuldger Himmel du!
Du lachst aus Kindesblicken,
O Engelsehen, o selge Ruh,
In dich mich zu entzücken!

Ich schau zu dir so Tag als Nacht,
Muss ewig zu dir schauen,
Und wenn mein Himmel träumend lacht,
Wächst Hoffnung und Vertrauen.

Komm her, komm her, trink meine Brust,
Leben von meinem Leben;
Oh, könnt ich alle fromme Lust
Aus meiner Brust dir geben!

Nur Lust, nur Lust, und gar kein Weh,
Ach, du trinkst auch die Schmerzen;
So stärke Gott in Himmelshöh
Dich Herz aus meinem Herzen!

Vater unser, der du im Himmel bist,
Unser täglich Brot gib uns heute,
Getreuer Gott, Herr Jesus Christ,
Tränk uns aus deiner Seite.

Du strahlender Augenhimmel du,
Du taust aus Mutteraugen,
Ach Herzenspochen, ach Lust, ach Ruh,
An deinen Brüsten saugen!

Ich schau zu dir so Tag als Nacht,
Muss ewig zu dir schauen;
Du musst mir, die mich zur Welt gebracht,
Auch nun die Wiege bauen.

Um meine Wiege lass Seide nicht,
Lass deinen Arm sich schlingen,
Und nur deiner milden Augen Licht
Lass zu mir nieder dringen.

Und in deines keuschen Schosses Hut
Sollst du deine Kindlein schaukeln,
Dass deine Kinder, so lieb, so gut,
Wie Träume mich umgaukeln.

Da träumt mir, wie ich so ganz allein
Gewohnt dir unterm Herzen;
Da waren die Freuden, die Leiden dein
Mir Freuden auch und Schmerzen.

Und ward dir dein Herz ja allzu gross,
Und hattest nicht, wem klagen,
Und weintest du still in deinen Schoss,
Half ich dein Herz dir tragen.

Da rief ich: Komm, lieb Mutter, komm!
Kühl dich in Liebeswogen!
Da fühltest du dich so still, so fromm
In dich hinabgezogen.

So mutterselig ganz allein
 In deiner Lust berauschet,
 Hab ich die klare Seele dein,
 Du reines Herz, belauschet.

Was heilig in dir zu aller Stund,
 Das bin ich all gewesen;
 Nun küss mich, süsser Mund, gesund,
 Weil du an mir genesen.

O selig, selig ohne Schuld,
 Wie konnt ich mit dir beten,
 O wunderbare Ungeduld,
 Ans scharfe Licht zu treten!

O Mutter, halte dein Kindlein warm,
 Die Welt ist kalt und helle,
 Und trag es fromm, bist du zu arm,
 Hin an des Grabes Schwelle.

Leg es in Linnen, die du gewebt,
 Zu Blumen, die du gepflücket,
 Stirb mit, dass, wenn es die Äuglein hebt,
 Im Himmel es dich erblicket.

So lallt zu dir ein frommes Herz,
 Und nimmer lernt es sprechen,
 Blickt ewig zu dir, blickt himmelwärts
 Und will in Freuden brechen.

Bricht's nicht in Freud, bricht's doch in Leid,
 Bricht es uns allen beiden.
 Ach, Wiedersehen geht fern und weit,
 Und nahe geht das Scheiden!¹

Poemet i »Lycksalighetens ö», »Ack, Mamma! håll varmt om ditt barn ännu», är avsevärt kortare än Brentanos och räknar blott 14 strofer mot det senares 22.² Atterbom sökte framför allt koncentrera och förbigick med klok beräkning ett flertal strofer hos förebilden, som icke i högre grad föra den lyriska dialogen framåt.

¹ C. BRENTANO, *Gesammelte Werke*, hrsg. von Amelung und Viëtor. Frankfurt a. M. 1923. Bd 1, s. 240 ff.

² *Lycksalighetens ö* II, s. 367 o. f.

Med dem försvunno också ett par upprepningar i balladens tonart liksom den efter Fader vår formade åkallan, Brentano lagt på modrens läppar. Det svarar mot en strävan att avlägsna det tidsbestämda, det i uttryckssätt och fromhetstyp medeltida i dikten och skänka denna en neutral kolorit. Eljest följer Atterbom alltifrån begynnelseanslaget sitt mönster mestadels mycket nära, över-sätter direkt flera strofer, omflyttar och omdiktar andra.

Varken Brentanos eller Atterboms poem kan kallas något lyckokast. Den tyske balladskaldens verser lösa sig ur krönikestilens arkaiserande känslolinnerlighet och vinna härigenom sin bestämda klangfärg. Men den känsla som här söker pejla samhörigheten mellan moder och barn förlorar sig oftast gestaltlöst i gemytets djup och rör sig i ett vaggande och trånande svall, om än enstaka strofer bevara romansens stramare linje och dikten tonar ut likt en bortdöende hornlåt i ett par sköna, sinnrikt lakoniska verser:

Ach, Wiedersehen geht fern und weit,
Und nahe geht das Scheiden!

Dylikt låg utanför Atterboms räckvidd och kom ej med hos honom. Balladstilen var aldrig riktigt hans sak — kanske lyckades han bäst då han, som i sagspelets Astolfskväde, gav en ren pastiche på medeltida folkvisa — och här avlägsnade han sig avsiktligt ifrån den. I stället kvarstod en känslosalig moders- och barnpoesi, så sentimental, att den upplöste det lyriska växelspråkets kontur och hos läsaren väcker en erinring om de falskt naiva familjebilderna hos Franzén och andra diktare vid 1700-talets slut. Att Atterbom lånade Brentanos dikt berodde naturligtvis djupast på dess förhärligande av moderlighetens livsmakt. Förhållandet mellan moder och barn bildade ett grundtema i »Aus der Chronika eines fahrenden Schülers»; det återkom på skilda håll i de kärleksfullt tecknade porträtten av tvenne fromma och sorgsna mödrar och grep säkert Atterbom med minnet av hans egen mor och hans barndom, liksom det spelade på en annan sträng hos honom, hans längtan efter hemliv och barn. De rörda ord med vilka den lyssnande Astolf tackar Malvina för hennes sång, ord som uttrycka de personliga stämningvärden dikten äger för skalden, lämna här ett ojävaktigt vittnesbörd.

Mer än vaggvisan tog Atterbom knappast från Brentanos be-

rättelse, det skulle då vara den blott sorgsna änkepoesien kring Malvinas gestalt och det madonneaktiga med färger av gammal målning som vackert samlar sig kring gruppen av modren och barnet. Antagligen utgjorde dock själva poemet det primära och associationsskapande vid utformningen av denna scen; kanske hade skalden redan tidigare under sitt sysslande med »Fågel blå» bearbetat det och sökte nu placera det i sitt andra sagospel.

Lånet av Brentanos dikt lämnar ett ytterligare bevis på omfattningen av de bokliga impulser, Atterbom mottog under sin utrikesresa. »Aus der Chronika eines fahrenden Schülers» utkom nämligen, då skalden befann sig på tysk botten mot slutet av 1817 i den av Friedrich Förster utgivna kalendern »Die Sängereinfahrt», en stor och representativ litterär samling, genom innehåll och utstyrelse en typisk exponent för dåtida romantiks förälskelse i den tyska medeltidens anda och konst. »Die Sängereinfahrt» med sin madonnbild på pärmen fanns, såsom auktionskatalogen över Atterboms boksamling visar, i skaldens ägo och har antagligen som nyutgiven kommit i hans händer, då han redan 1818 i prosautkastet till »Fågel blå» kunnat teckna sig Brentanos vaggvisa till minnes.¹

Den tyska bokmarknaden översvämmades under åren omkring 1820 av ett otal litterära kalendrar och Taschenbücher. »Die Sängereinfahrt» hör otvivelaktigt till de bästa, annars spegla de i regeln föga gynnsamt en rådande modesmak. Redan de fadda och sliskiga gravyrerna i deras början angiva ypperligt den hyperpoetiska fruntimmersstilen, som drager ned även det heroiskt-ridderliga på sitt eget känslöplan. Svärmeriet för forntyskt väsen avsatte i dem ett överflöd på trohjärtade ballader och romanser, själfullt smäktande andar utgjöto sig i tallösa sonetter och legender eller fabulerade romantiskt i långa, sötaktiga versberättelser på ottava rima. Det allra mesta av denna versflora är numera hjälplöst visnat. Likväl gick den litterära högfloren genom dessa kalendrar, Tieck, Hoffmann och Arnim sände sina noveller till dem, och de ledande skal-

¹ Att Atterbom efter hemkomsten ytterligare studerat *Die Sängereinfahrt* framgår av några obetydliga reminiscenser från WILHELM V. SCHÜTZ' i samma kalender införda mytologiska drama *Der Raub der Proserpina, eine Frühlingsfeier* till en monolog av Rinaldo i Armida-episoden i *Lycksalighetens ö*. Se *Die Sängereinfahrt*, s. 164, 165 och *L. ö* II, s. 72, 73. Den mytologiska dramastilen hos Schütz har en anstrykning av festspel eller kantat, som nog vållat avslutningen.

derna bidrogo med sina dikter. Enstaka gånger framglimtar också bland allt som är machverk och papperspoesi den stora eller äkta lyriken i några verser av Uhland och Eichendorff, Rückert eller Wilhelm Müller med en nästan förbryllande verkan, därför att man upphört att söka efter den här.

En annan kalender med samma årtal som »Die Sängerfahrt» och förmodligen även den en resebekantskap har också efterlämnat ett litet spår i »Lycksalighetens ö». Det är en av de förnämsta inom genren, »Urania. Taschenbuch für Damen auf das Jahr 1818». I denna ingick en slags dramatiserad fésaga, »Die Blume. Ein Märchen in vier Bildern» av Henriette Schubart. En av det obetydliga sagospelets huvudpersoner är en förtrollad prinsessa, dömd att om dagen leva i en blommas gestalt och som sådan avbida sin dunkelt utlovade befriare. I den 3:e scenen samtalar prinsessan med en följeslagerska om sitt öde. Under deras samtal rodnar himmelen: prinsessan ilar till fönstret och hälsar gryningen, först i en tirad på blankvers, sedan i följande strofer:

Um den fernen Reben-Hügel
Weht des Morgens Rosen-Flügel;
Fernher ziehen muntre Klänge,
Schon erwachen die Gesänge
Aus der Vögel Chor!
Neuer Ahnung junges Leben
Fühl' ich durch die Adern beben!
Lange hört' ich nicht die Klänge,
Lang' verstummt die Gesänge
Aus der Vögel Chor!

Doch es zieht mich fort von hinnen,
Leben will noch nicht beginnen:
In der Blume dunkeln Räumen,
Muss ich von der Liebe träumen
Ohne Qual und Lust!
Sage mir, o goldner Morgen,
Bothe meiner stillen Sorgen!
Werd' ich nie in lichten Räumen,
Wachend von der Liebe träumen,
Ihrer Qual und Lust?¹

Den trånande prinsessans morgondrömmeri har vandrat över

¹ *Urania*, s. 297, 298. Leipzig und Altenburg u. å.

i Spinarosas hälsning till den nya dagen, då hon efter ovädersnatten på ön lyfter huvudet ur sin rosenkalk och stämmer in i naturvarelsernas symfoni:

Morgonvind de lena vingar
 Re'n kring drufvokullar svingar;
 Hvilka ljud, med fröjd, med minne,
 Bringa åter till mitt sinne
 Lifvets qval och lust? —
 Säg mig, unga morgontimma,
 Säg mig, späda glädjestrinna!
 Skall ej mer för mig han ömma?
 Skall jag ej få vaken drömma
 Mer om qval och lust?¹

Atterbom smälte ihop de tvenne stroforna ur »Die Blume» till en enda och borttog det som blott ägde avseende på prinsessans situation. Mera hade han icke bruk för av sagodramats lyrik, och när Spinarosa strax därpå sjunger vidare på samma versmått äro redan alla hågkomster härifrån försvunna. Man ser ju utan svårighet vad som lockade Atterbom till en anslutning. Blomfabulerandet var ett element, morgonpoesien ett annat. Men framför allt var det själva tonläget, den kvinnliga klangfärgen och den vingade stämningen, bruten mellan lycklig aning och vemod, i de lånade verserna som anslog något mycket besläktat hos Atterbom och omedelbart måste ha vunnit honom. Det hela är ingenting att dröja vid, men det visar ännu en gång, huru ytterst påpassligt han hämtar samman användbara ting för sitt sagospel och huru smidigt han där inpassar dem i ett nytt sammanhang.

Ytterligare en litterär kalender, anspråklösare än Försters »Sängerfahrt» och »Urania», har lämnat sin tribut till den i »Lycksalighetens ö» inströdda lyriken. Det är också en publikation av senare datum, första årgången av »Orphea. Taschenbuch für 1824». Den innehöll i huvudsak bidrag på prosa men avslöts av en mindre komedi på alexandriner, »Der neue Narziss. Lustspiel in einem Aufzug» av Helmina von Chezy. Stycket var en lantlig idyll och huvudpersonen en redan åldrad, narraktig och bildningshögfärdig skolmästare, vars förälskelse i en ung flicka medför de komiska förvecklingarna. Om intrigen genomföres ytterst teaterkonventio-

¹ L. ö II, s. 113, 114.

nellt, så bäres den finslipade dialogen av en viss grace och gott humör. Av egentlig romantisk fantasi finnes i »Der neue Narziss» knappast ett spår; hela det lilla stycket har en anstrykning av pastoral från 1700-talet, och dess enda lyriska inslag, en skörde-visa, verkar nästan som tagen ur ett sångspel från samma sekel, fast litet friskare i viston och naturkänsla. Denna visa inleder lustspelets 3:e uppträde och lyder med sin scenanvisning på följande vis:

»Landmädchen, Schnitter, Schnitterinnen, Röschen, Lieschen, Hans kommen vom Felde.

Lied, mit Chor.

Wann kühl die Abendlüfte wehn,
Nach schwülen Tages Drang,
Wir Schnitter paarweis heimwärts gehn
Mit Tanz und Sang und Klang!
 Schön dunkle Abendzeit!
 Feins Liebchen ist nicht weit.
 Was liebt, Trallra!
 Das liebt, Ja, ja!
 Schön dunkle Abendzeit!

Die Garbe hoch zur Mittagsstund,
Schirmt uns vor Sonnenbrand,
Auf runder Garbe Mund an Mund
Uns froh der Abend fand!
 Schön weicher Sitz im Gras,
 Wo Liebchen bei mir sass!
 Was liebt, Trallra,
 Das liebt, Ja, ja!
 Schön weichen Sitz im Gras!

Wie herrlich ist's um uns bestellt,
Wenn sich die Sichel regt,
Was liebt, das küsst, was reif ist, fällt,
Beim Takt, den Amsel schlägt.
 Schön goldne Aerndtezeit,
 Wo sich die Liebe freut!
 Was liebt, Trallra,
 Das liebt, ja, ja!
 Schön goldne Aerndtezeit!

(Tanz)»¹

¹ *Orphea*, s. 341, 342. Leipzig u. å.

Skördesången i 5:e äventyrets början är en imitation av denna dikt. Även inledningen ur »Der neue Narziss» medtages men med större realism i landskapsbilden: »Slätt med sädesfält. Sommarafon. Sång af skördefolk, som vandrar hemåt med sina verktyg på skullrorna.» Så följer i trenne strofer, som troget bevara originalets versflätning, visan själv:

När man i heta timmars qvalm
Har mejat dagen ut, etc.¹

Vid första anblicken förefaller det som om Atterbom nöjt sig med att giva en ren översättning av sin tyska förebild, så intim är ofta anslutningen. Ser man närmare, uppenbara sig dock en mångfald skenbart lätta men i realiteten mycket vägande och ytterst karakteristiska avvikelser, grundade i ett annat diktartemperament och motiverade av olika konstnärliga avsikter. Sålunda utplånades det sångspelsbanala draget med sitt balettackompanjemang — »Tanz und Sang und Klang» — Atterboms skördefolk tråda icke som Helminas någon operadans. Med det åtminstone ett par nyanser äktare allmogetycket följer också en svag ansats till svensk landskapsfärg i synen av stugknuten, som blickar fram »mellan torn af ax och halm». Till sist skilja sig de båda dikterna avgörande i sin moraliska ton. Helmina von Chezy sjunger betydligt frivolt om den lantliga erotiken och antyder, icke alltför beslöjat, huru herdestunden firas i kärvarnas skygd. Naturligtvis undvek Atterbom sådant. Man kan icke finna något oskuldfullare än kärleken i hans skördesång; inga heta kyssar som i den tyska visan, endast öm trånad med sedesamt sänkta blickar, blyg troloving och glada förhoppningar om stundande bröllop. Epitetens stämningsvalörer, »blid», »ljuf», »nätt», förläna också den atterbomska idyllstilens särskilda signatur åt dessa svala och lätta dansrytmer.

Att skördesången ur »Der neue Narziss», då den överflyttades till svenska, lades om i ett nytt tonläge sammanhänger naturligtvis även med dess placering i sagospelet. Den konstnärliga beräkningen fordrade, att dikten stämdes samman med det efterföljande, mindre med det realistiska ordbytet mellan fogden och egendoms herrn än med Astolfs stora avskedsmonolog, då han vill återvända

¹ L. ö II, s. 388, 389.

till Felicias ö; den skulle höra med i »den fromma skördens tafla» och minna Astolf om enkla människors möda och glädje. Här reser sig samma spörsmål som vid Malvinas vaggvisa om förhållandet mellan slutet lyriskt inlägg och omgivande blankverspartier i sagspelet och i vidare mening om Atterboms sätt att komponera. Var man på förra hållet mest böjd att antaga lyriken som det ursprungliga, förefaller det återigen nu troligt, att Astolfs avskedsmonolog med dess av Atterboms egna sommarhågkomster genomlysta målning av skördearbetet på fälten, så väsentligt som stället är, attraherat den lilla sången och återverkat på denna. Det var ju icke svårt att infoga en dylik näpen småsak i en större helhet.

Det är givetvis ovisst om Atterbom haft »Orphea», prydd med ljuvt rörande och hemskt gräsliga stick till tidens favoritopera, »Friskyttten», uti sin hand och läst skördevisan i dess sammanhang. Han kan mycket väl fått ögonen på den därigenom att den avtryckts i någon anmälan. Nu förekom just i årgången 1823 av »Literarisches Conversationsblatt», det kritiska organ som framför andra höll Atterbom och Palmblad underrättade om tysk bokmarknad, en recensionsserie, »Deutsche Taschenbücher für das Jahr 1824»: n:r 3 av denna serie behandlade »Orphea», och här (n:r 240, 17 oktober 1823) stod dikten meddelad i sin helhet. Recensenten, dold under numret »58», var ingen annan än Atterboms vän Wilhelm Müller.¹ Han utpekade »Der neue Narziss» som kalenderns pärla och föll i förtjusning över skördesången, värdig, i hans mening, att tonsättas av Weber. Atterbom måste ju också, det får till slut icke förbises, ha läst dikten, var han nu fann den, med mer än vanlig uppmärksamhet. Helmina von Chezy hörde till de skaldestjärnor av lägre rang, vars bana han korsat under sin Tysklandsfärd, i Dresden hade han umgåtts i hennes kotteri av romantiska småpoeter och han och hon hade växlat poetiska hälsningar. I skördevisan mötte honom ljudet av en bekant stämma.²

¹ I MÜLLERS *Vermischte Schriften* Bd 5, Leipzig 1830, finnes s. 409—411 kritiken över *Der neue Narziss* avtryckt.

² Även en annan dikt av HELMINA VON CHEZY har satt spår i Atterboms poetiska produktion. I mitt arbete om Atterboms ungdomsdiktning uttalades en förmodan om ett eventuellt samband mellan legenden *Johannes-masken* (*Poetisk kalender 1821*) och den tyska skaldinnans behandling av samma motiv (a. a. s. 411). Sedan jag nu haft tillgång till Helmina von Chezy's *Gedichte*, kan jag yttra mig bestämdare: Helminas *St. Johannes und das Würmlein. Legende* (*Gedichte der Enkelin der Karschin*. Aschaffenburg 1812. Bd 1, s. 15, 16) bildar uppenbart grundvalen för Atterboms legend. Beroendet är dock icke överväl-

Antagandet att just recensionen av »Orphea» i »Literarisches Conversationsblatt» och icke kalendern själv låtit Atterbom göra bekantskap med Helmina von Chezy's dikt vinner i sannolikhet genom att samma årgång av tidningen innehåller ytterligare en sak som efterbildats i »Lycksalighetens ö». Den 1 juli 1823 (nr 151) stå här införda »Vier noch nicht gedruckte Gedichte von Schiller». Meddelaren, som undertecknar sig med siffrorna 112, förutskickar följande upplysningar: »Nachfolgende vier Gedichte schrieb Schiller während seines Aufenthaltes in Dresden. So viel mir bewusst, stehen sie in keiner Sammlung seiner Gedichte. Nr. 1. ist ein förmliches Gelegenheitsgedicht — den übrigen liegen Veranlassungen zum Grunde, über welche wohl der Hr. Geheimer-Regierungsrath Dr. Körner in Berlin, auf dessen Weinberge bei Dresden Schiller einst wohnte, die beste Auskunft geben könnte.» Den första dikten, börjande »Feierlich empfangen wir die Sonne», utgör en hyllning till en 70-åring på hans födelsedag, sedan följa tvenne sonetter, »Andenken an Seifersdorf» och »Der verlorne Abend», och till sist »Gesang der Heloise und ihrer Nonnen am Grabe Abälards». Med vad rätt de fyra poemen bära Schillers namn är här överflödigt att diskutera; i en modern vetenskaplig upplaga av hans verk som den av Eduard von der Hellen utgivna Säkular-Ausgabe ha de i varje fall icke medtagits.¹ Endast det sista av dem, »Gesang der Heloise und ihrer Nonnen am Grabe Abälards», äger också nu rätt till särskild uppmärksamhet. Det lyder:

digande. Visserligen följer Atterbom sin förebild nära i själva huvuddragen av förloppet och i det poetiskt fraseologiska, men händelsen berättas formellt mycket olika, av skaldinnan i knappa knittelverser, av Atterbom i fylligt omständliga stanzer. Sist och viktigast är det svenska poemet i sin senare häft, som starkt personligt uttalar legendens moraliska tillämpning, fullkomligt självständigt. Helmina von Chezy's *Gedichte* funnos i Atterboms boksamling, antagligen förvärvade under resan. Gentemot *Johannes-maskens* datering till 1816 och dess placering i cykeln *Amalia-minnen* har man flera skäl att ställa sig misstänksam. En av Atterboms yppersta centrallyriska skapelser, *Djupa-Fors*, som även ingår i samma cykel, kan likaledes, åtminstone i sin nuvarande gestalt, ej förskriva sig från 1816. Den visar sig nämligen stå i beroende av en dikt av WILHELM VON SCHÜTZ, *Am Wasserfall*, i *Frauentaschenbuch* för 1822. Huru ett poem av Helmina von Chezy, *Die Wundernacht in Arabien*, även påverkat ett ställe i *Lycksalighetens ö*, förbehåller jag mig att i annat sammanhang få utreda.

¹ Jag kan hänvisa till den här i anmärkningarna till Bd 2, s. 384, 385 förtecknade litteraturen om osäkra Schiller-dikter; själv har jag saknat tillfälle att undersöka saken.

Chor.

Ruhen mög' er von den Schmerzen,
 Von der Liebe Qual im Herzen!
 Nach der Sel'gen Kleinod hat
 Er gerungen,
 Und gedrunge
 Ist er in die Gottesstadt.

In der dumpfen Grabeszele
 Strahlt dem Frommen Sternenhelle.
 Leuchtend, wie des Himmels Glanz,
 Wird er stehen,
 Wenn er sehen
 Wird den Herrn im Sternenkranz.

Heloise.

Heil, gekrönter Sieger! Freude,
 Bräutigam im Feierkleide! —
 Die mit tausend Thränen dein
 Denkt in Demuth,
 Wankt mit Wehmuth
 Deine Wittw' in Nacht allein.

Den mir ewig nun Vermählten
 Lieb ich reiner, den erwählten
 Zeugen ew'ger Himmelslust.
 Lind befreite,
 Nach dem Streite,
 Nun der Tod die wunde Brust.

Matt mit Dir von schweren Kummern
 Will mit Dir ich Müde schlummern,
 Und in Sion gehen ein.
 Lös' das Kreuz mir!
 Auf zum Licht führ'
 Die beladne Seele mein!

Heil'ge, neigt euch den Gebeten,
 Hilf mir, Paraklet, in Nöthen:
 Hörst Du? — Selig jubelnd halt
 Lustgetöne,
 Und die schöne
 Engelscither süß erschallt.

Chor.

Ruhen mög' er von den Schmerzen,
 Von der Liebe Qual im Herzen!
 Nach der Sel'gen Kleinod hat
 Er gerungen;
 Und gedrungen
 Ist er in die Himmelsstadt.

Dessa strofer klinga underligt bekanta, de äro också ingenting mer och mindre än underlaget för den härliga korsången i domkyrkan i sagospelets 4:e äventyr, Svanhvits själamässa till Astolfs minne. I allt det yttre råder den närmaste överensstämmelse. Strofernas byggnad är identisk, och de fördelas musikaliskt på samma vis. Först den inledande koren i tvenne strofer, sedan Svanhvits trenne strofer, svarande mot Heloisas fyra, och till sist ett nytt korparti, en omtagning av inledningsstrofen, nu liksom bortdöende. Häri behövde ingenting förändras, den elegiska religiösa musiken med sina olika stämmor i den påstådda Schillerdikten gav ett ypperligt motiv och rymde den bästa skala att spela på. De koralklanger som frambära Heloisas hälsning till den bortgångne Abälard kunde också tolka Svanhvits trohetskänslor för sin frände.

Men inom denna givna ram rör sig Atterbom mycket fritt. Endast anslaget till den första av »qvinnorösts» strofer översätter direkt tvenne versrader i det tyska mönstret. I övrigt bevarar skalden visserligen den poetiska huvudlinjen hos originalet, besjungandet av vilan efter jordelivets kval och uppståndelsens salighet, liksom Heloisas av smärtfyllt jubel skälvande bikt om sin av döden luttrade kärlek, men gestaltar allt med stort oberoende. Det gavs ju en betydelsefull skillnad mellan den tyska diktens Heloisa och sagospelets Svanhvit, som omedelbart betingade en viss avvikelse från förebilden. Den förra tänkes ännu bland de levande, fast slocknande som en låga i gravvalvet, då Svanhvit återigen för århundraden sedan lämnat jorden och endast ekot av hennes stämma genom korsången når lyssnaren. Här ligger också tillägnandets hjärtpunkt. Då Atterbom i ett ögonblick av genialisk konstnärlig klarsyn sammanband den tyska dikten med huvudhandlingen i sitt sagospel, väckte han liksom till liv slumrande skönheter hos det han funnit. Heloisas och hennes nunnors sång, i sig själv icke

poetiskt märklig, lyftes i sin nya omgivning till en oanad glans. Den iscensattes ej blott ytterst verkningsfullt mot en bakgrund av skymningsdunkel gotisk katedral och högtidliga historiska monument, den fördes också och framför allt in i ett enastående händelsesammanhang. Korsången vann här resonans i ett bävande bröst: skalden lät det oerhörda ske, att dess budskap genom sekler nådde fram till sitt föremål som en hälsning från en förklarad ande. Först då Heloisas solo transponerats till Svanhvit, griper det oss fullt, därför att vi tidigare lyssnat till den övergivna prinsessans stämma och följt hennes vemodigt tragiska skickelse. Men hennes röst fick även en annan själisk vibrering än Heloisas, liksom hela korsången vann nya tongångar. Med en verskonst av vida större mått än den tyske diktarens, suveränt behärskande en skala från mäktigt orgelbrusande psalmackord till svävande pianissimon, höjde Atterbom alltifrån begynnelseanslaget gravsången till det stort allmängiltigas plan och skapade den till ett uttryck för den kristna försoningstanken. Om imitationen av Brentanos vaggvisa i sagospelet resulterade i en försvagad genklang av originalet och omdiktningen av Helmina von Chezy's skördesång, om än lätt urvattnad, höll sig på förebildens konstnärliga nivå, kan man säga, att Atterbom med »Ljus, som klarnar alla öden» på fullt allvar realiserat sitt program i Iduna-recensionen att begagna utifrån givna former såsom råämnena för nya, skönare gestalter. Här är han den benådade plagiatorn.¹

»Literarisches Conversationsblatt», där Atterbom fått den nyss studerade tyska dikten under ögonen, spelade, såsom Ruben G:son Bergs undersökning »Palmblad och Brockhaus»² nyligen ådagalagt, ingen ringa roll för den litterära samfärdseln mellan Tyskland och det romantiska lägret i Uppsala alltifrån 1820-talets första år. Tidigare redigerad av August von Kotzebue, övergick denna tidning 1820 till förläggärfirman F. A. Brockhaus i Leipzig och upp-

¹ Om den påstådda schillerska dikten givit en stöt till hela scenen i domkyrkan är omöjligt att säga. Jag har förut i en uppsats över reseintrycken i *Lycksalighetens ö* framställt antagandet, att korsången ägde sin upprinnelse i hågkomsten av en själamässa, Atterbom hörde under sin vistelse i München 1818 (*Dikt och studie* Uppsala 1922, s. 109—112). Efter fyndet av källan i *Literarisches Conversationsblatt* kan denna förmodan icke längre fasthållas så i enskildheter genomförd som i nämnda studie, men själva huvudhypotesen synes mig ingen anledning att frångå. Som mycket ofta hos Atterbom ha nog här minnesintryck och litterär inspiration sammangått vid konceptionen.

² *Samlaren* 1924.

rycktes nu till ett betydande recensionsorgan. Då Palmblad söker inleda förbindelser med det stora tyska förlaget, skriver han den 13 oktober 1821 till Brockhaus om »Literarisches Conversationsblatt», samtidigt som han erbjuder sig att lämna korrespondensartiklar till bladet: »Seitdem der pöbelhafte Ton aufhörte, der dort in Kotzebues Zeit herrschte, aufgehört hat [*sic!*], so interessiert sich jeder Gebildete für diese Zeitung, welche doch leider bei uns fast ganz unbekannt ist».¹ Varpå Palmblad medsänder ett litet provstycke. Medan tidningen från ungefär denna tidpunkt, varom mera i det omedelbart följande, fick den viktiga uppgiften att i Tyskland sprida kännedom om svensk diktning och vetenskap, förmedlade den å andra sidan hos oss kunskapen om nyheterna på den tyska bokmarknaden. Då Svensk litteraturtidning något år senare skall moderniseras till utgivningsformen och bland annat förses med utländska litterära notiser på sin sista sida, står »Conversat. Blatt» främst bland de källor som härför skola komma till användning.² På detta vis trädde den i tjänst hos vårt eget ledande recensionsorgan, och det är antagligen under en redaktionell genomläsning av dess tätttryckta sidor som Atterboms blickar fallit på de fyra dikterna med Schillers namn.

Det kan vara skäl att något dröja vid de svenska, i de flesta fall uppsaliensiska korrespondenserna till »Literarisches Conversationsblatt» under 1820-talets början. De äro ett led i samma djupgående intellektuella kommunikation som från början knutit vår romantiska rörelse till den tyska men som mestadels tagit den motsatta riktningen. Liksom de visa den dager, i vilken den tongivande Uppsalakretsen önskar framträda inför utlandet, belysa de ofta utmärkt de dåtida litterära företeelserna här hemma och kunna lämna oväntade upplysningar till svensk romantiks historia.

Den för »Literarisches Conversationsblatt» avsedda provbit, Palmblad i oktober 1821 skickade till Brockhaus, är antagligen identisk med några »Literarische Notizen aus Schweden», vilka den 15 och 17 december samma år blevo synliga i tidningen (n:r 288, 289).³ Den första artikeln berättar bland annat, att 1:a bandet av

¹ Bref från V. F. PALMBLAD till F. A. BROCKHAUS 1820—1850. R. G:SON BERGS avskrifter. K. B. Jfr BERG, *Palmblad och Brockhaus, Samlaren* 1924, s. 4.

² Brev från PALMBLAD till HAMMARSKÖLD 26 december 1822. K. B.

³ Den första artikeln är osignerad, den senare undertecknad med numret »31», ett signum WILHELM MÜLLER brukade använda.

Atterboms »Vanderings Minnen» befinner sig under tryckning — en tyvärr förhastad och felaktig uppgift! — meddelar vidare, att Geijer är sysselsatt med tvenne grunddrag till Sveriges historia, det ena för skolorna, det andra för vuxna läsare, att Palmblad fortsätter med sina forskningar i Asiens historia och geografi samt fäster uppmärksamheten på »Hermes», vars ene utgivare, Almquist, presenteras såsom »ein junger, feuriger Philosoph, dessen schönes und reiches Gemüth sich herrlich zu entwickeln verspricht». Tegnér karakteriseras i största korthet i samband med de »herrliche Romanzen aus Frithiofs Saga», han lämnat till 9:e häftet av Iduna, och åt Euphrosynes dikter ägnas varma ord. Hennes sångmö säges bära mycken likhet med Helmina von Chezy's. Efter all denna mångsidiga positiva förträfflighet kommer i den senare artikeln den negativa bilden: romantikernas stridsförhållande till den förstocade och ondskefulla gamla skolan. Den tyska läsekretsen får veta, att Wallmark, det akademiska partiets synliga överhuvud, låtit trycka en tjock bok om den litterära ställningen, full av ilskna smädelser mot den nya diktarskolan och speciellt mot Atterbom. Hans hat till denne säges ha stegrat sig »zu einem fanatischen Enthusiasmus», alltför stark till och med för hans egna anhängare. Akademismens osynliga överhuvud är Leopold, »ein sehr alter und kränklicher Mann, der müde auf seinen Lorbeern ruht». Naturligtvis skildras kampens positioner som fördelaktiga för det romantiska lägret.

Strax i början av nästa år i »Beilage zum literarischen Conversations-Blatt, 1822. No. 1. Januar 6» följer en ny, över 4 spalter lång artikel, kallad »Uebersicht der neuern Schwedischen Literatur. December 1821» och signerad »66». Korrespondensen, som uteslutande ägnas åt olika tidningar och tidskrifter, har antagligen Palmblad till författare; härför talar den sakliga, ibland litet kantiga och ironiska stilen. Den 26 juni 1822 (n:r 147) läses vidare i tidningen en osignerad »Correspondenznachricht aus Stockholm». Sedan brevskrivaren berättat diverse mondänt och konstnärligt nytt, fortsätter han: »Auf Upsala bin ich sehr begierig, zumal auf die dort lebenden Repräsentanten der heutigen schwedischen Literatur, als da sind: Atterbom, Geyer, Grubbe u. s. w. Das nächstemal schreibe ich Ihnen wohl von dort.» Får man lita på dessa ord, skulle artikelns upphovsman ju ej vara att söka i Uppsala, men en liten maskerad är icke utesluten. På hösten

samma år komma ytterligare ett par korrespondenser med vetenskapliga och vittra underrättelser, ingendera av större intresse.¹

År 1823 är tidningen fattigare på notiser från Sverige. I n:r 92 (19 april) läses en halv spalt om »Das Jubiläum Thunberg's zu Upsala» och i n:r 96 (24 april) en »Bericht, die neuesten Erzeugnisse der schwedischen Literatur betreffend. (Aus Stockholm für das Lit. Conv. Blatt eingesandt)». Mera bibliografiskt hållen, lämnar denna icke undertecknade korrespondens några meddelanden om de olika akademiernas publikationer, om Iduna, Svea och diverse nytukomna lärda verk.

Årgången 1824 av »Literarisches Conversationsblatt» är likaledes mycket sparsamt försedd med litterärt nytt från Sverige. Frånser man en del obetydligt strögods i notisväg — sådant förekommer då och då i de olika årgångarna — läsas här endast under rubriken »Schwedische Journalistik» några likgiltiga anteckningar om svenska tidningar och tidskrifter (n:r 118, 21 maj). Då emellertid Wallmark i dem prisas för vissa goda egenskaper och Argus bedömes med välbehag, kunna de svårigen emanera från det romantiska högkvarteret i Uppsala. Under tidningens följande årgång är det däremot bättre ställt med svenska underrättelser. 1825 förekomma nämligen tvenne utförliga litterära översikter, av vilka särskilt den första förtjänar uppmärksamhet. Den läses i n:r 74 och 75 (28 och 29 mars), bär titeln »Bericht über die schwedische Literatur des Jahres 1824» och är signerad »55». Artikeln har sin förhistoria, såsom framgår av Palmblads brev till Brockhaus. Som svar på den senares begäran om litterära notiser från Sverige skriver Palmblad den 29 oktober 1824, att han, då han själv hade ont om tid och de flesta vännerna i Uppsala lämnat staden, vänt sig till Hammarsköld och bett honom om en översikt av årets vittra alstring. Brevet fortsätter: »Er gab mir auch eine solche, aber Sie befand sich fast ganz unbrauchbar. Die, welche Sie hier beiliegend finden, ist von mir, Atterbom und anderen Freunden ganz umgegossen».² Det är alltså denna ursprungligen av Hammar-

¹ Den första, *Nachrichten aus Schweden*, ingår i n:r 187 (14 augusti) samt fortsättes och avslutas i *Beilage zum literarischen Conversations-Blatt*, n:r 20 (14 augusti). Den andra, »*Literarische Notizen aus Schweden*. Den 4. October 1822», läses i n:r 273 (27 november). Båda artiklarna äro signerade »122». Ätminstone den senare artikelns proveniens från Uppsala framgår klart av PALMBLADS brev till BROCKHAUS 2 oktober 1822.

² Se BERG, *Palmblad och Brockhaus. Samlaren* 1924, s. 43.

sköld författade och sedan av uppsaliensarna omarbetade årsrevy som nu läses i »Literarisches Conversationsblatt». Huru väl de senare förstodo att revidera skall snart visa sig.

Den vidlyftiga artikeln — den omfattar över 6 sidor — griper ut över årsgränsen för 1824 och börjar med att redogöra för riksdagslitteraturen under 1823. Samma år säges även uppvisa tvenne politiska skrifter av betydelse, Grubbes »Om falsk och sann liberalism» i Svea och Järtas »Odal mannen». Dessa ha bragt alla efemära tidningsskribenter till häftiga gensagor, och polemiken har framkallat repliker av Biberg och Järta. Sedan omtalas 1:a delen av Franzéns dikter och Lings tragedier; de senare bli snävt bedömda. Fullkomligt olik dessa verk är 1:a avdelningen av »Lycksalighetens ö», vars senare hälft enligt uppgift skall utkomma på våren 1825. Härpå följer en analys av sagospelets idéinnehåll och ett försök till kritisk värdesättning, som i huvudsak här nedan må meddelas. Sedan det framhållits, att skalden bygger på en svensk folkbok, vars original finnes i M^{me} d'Aulnoy's »Hippolyte», fortsätter artikeln:

»Der Sinn des geistreichen Märchens, von welchem sehr zu bezweifeln ist, ob die gute Madame d'Aulnoy es wirklich zuerst erfunden, zeigt, dass die sinnliche Natur gerade in ihrer allerschönsten Blüthe den Wurm des schneidendsten Todes in sich trägt und dass eine ursprünglich edle, aber von dem Göttlichen sich scheu abwendende und sich selbst vergötternde Phantasie nichts vermag gegen die erwachende Angst der irregeleiteten Individualität und die fürchterliche Gewalt der Zeit, wovon sie sich vergebens zu befreien strebt durch eine ästhetische Schwelgerei, welche nur den Untergang ihrer ganzen Zauberwelt unvermeidlich beschleunigt. So wenigstens scheint der Dichter seinen Stoff aufgefasst zu haben, und das Werk, als Ganzes, auf ein 'Trauerspiel über die Poesie selber' angelegt zu sein, nämlich über jene einseitige, in der Sphäre der Sinnlichkeit befangene, die in der Natur nur sich als Gottheit huldigt. Aus den zwei Abenteuern, die in der ersten Abtheilung bekannt geworden, lässt sich indessen noch nicht einsehen, ob es mit der blossen Zerstörung jener schimmernden Welt endigen soll, oder mit einer beruhigenden Hindeutung auf ein höheres Leben und Lieben, eine wahrere Seligkeit, die allein im Gebiete der Religion und der mit ihr verschwisterten Poesie zu entdecken ist. Das Letzte liesse sich wol am ersten nach der Gemüthsart dieses Dichters vermuthen. Das Gedicht hat grosse Aufmerksamkeit erregt und verschiedene Urtheile veranlasst. Einige behaupten, dass der zwischen echtpoetischer Symbolik und reflectirter Allegorie schwebende Stoff es dem Dichter unmöglich gemacht habe,

aus dem Gegenstand etwas rein Dramatisches zu entwickeln, und dass in seinem Werke viel mehr beschrieben als gehandelt werde, ungeachtet seines Bemühens, das Symbolische entschieden hervortreten zu lassen und es lebendig und persönlich darzustellen. Andere (wie es scheint, die Mehrzahl) finden, dass ihm dieses, im Ganzen genommen, gelungen, dass aber seine Beschreibungen, seine Schilderungen oftmals zu ausgedehnt, zu übertoll von Bildern, zu überladen von Pracht und blendendem Glanze sind.»

Tycker man sig i den objektiva och välbalanserade värderingen av diktverket närmast spåra Palmblads hand — den varierar i all korthet synpunkter från hans recension av »Lycksalighetens ö» i Svensk litteraturtidning 1824 — så är det parti av kritiken som utvecklar sagospelets idé uppenbart författat av ingen annan än Atterbom själv eller direkt grundat på hans utkast. I Atterboms konceptanteckningar till »Lycksalighetens ö» finnas nämligen några på tyska skrivna meningar, börjande med orden »Auch in ihrer allerschönsten Blüthe», och dessa gå så gott som ordagrant igen i den nyss citerade passagen.¹ Även det som icke återfinnes i anteckningarna återgiver troget såväl i sak som form skaldens tankeschema och har endast undergått en nödvändig arrangering. Tydligt fann Uppsala-kretsen med skäl Hammarsköld brista i insikt om diktverkets andemening, han må än häri varit ganska ursäktad, och den onekligen bäst initierade fick i stället gripa till pennan till sagospelets uttolkande. Anteckningarna på tyska, som eljest icke användes i konceptets strödda tankespån, äro av allt att döma nedkastade för artikeln i »Conversationsblatt». Härigenom vinner man å andra sidan en datering för dessa anteckningar; de måste, åtminstone delvis, förskriva sig från hösten 1824. Det blev Hammarskölds lott att korrigeras så snart han yttrade sig om »Lycksalighetens ö»; hans kyliga anmälan i Svensk litteraturtidning framkallade genast en ny och beriktigande recension av Palmblad, och då verket nu skulle presenteras inför tysk publik, är det Palmblad och Atterbom som taga hand om hans opus och sörja för det riktiga förståendet. Det är för övrigt icke sista gången Atterbom på detta vis tolkar sin egen skapelse. Amalia von Helvigs stora referat av »Lycksalighetens ö» i »Morgenblatt für gebildete Stände» 1828 stöder sig likaledes vid förklaringen av sagospelets spekulativa

¹ Se reproduktionen i faksimil i SCHÜCK och WARBURG, *Illustr. sv. litt.-hist.* III, s. 320.

syftning på diktarens egna ord, förmodligen i något brev till den tyska väninnan.

Jag återvänder till översikten i »Conversationsblatt». Efter Atterbom kommer turen till Stagnelius. I den ganska utförliga redogörelsen för dennes produktion beaktas särskilt »Martyrerna» — »als geschlossenes Ganzes vielleicht das schönste Gedicht, das die schwedische Literatur aufzuweisen hat» — och Stagnelius' filosofi säges blanda gnosticism med Schelling. Sedan refereras, likaledes fylligt, innehållet i Idunas 10:e häfte. Artikelns senare hälft handlar om arbeten inom olika vetenskaper, teaternyheter i Stockholm, musik, konstutställningar, Svenska akademien och annat.

På sommaren samma år följer i n:r 172 och 173 (27 och 28 juli) en ny, kortare revy, »Bericht über die schwedische Literatur in den letzten Monaten des Jahres 1824», likaledes signerad »55». Den börjar med en redogörelse för Svenska akademiens årshögtid och prisutdelning, varvid Franzéns minnesdikt över Rosenstein totalt utdömes. Efter några ord om olika lärda verk övergår kritikern till de egentliga litterära nyheterna. Vitalis' komiska dikter omtalas med välvilja, Dahlgrens »Babels torn» med mera värme, av årets tvenne originalromaner, »Persmessefärden» och »Spader Dame», nedgöres den förra obarmhärtigt, medan den senare betecknas som ett betydande och stilistiskt förträffligt arbete. Atterboms minnesord över Kernell bedömas också vänligt, varpå korrespondenten i korthet berör teatern och förtäljer om Åkerhjelm's »Waldemars» korta och bedrövliga levnadssaga på tiljorna. Här som annars i översikten tyckes den kärvt ironiska tonen tala för Palmblad såsom författaren.

Med året 1825 må sättas en gräns för dessa korta referat av de svenska korrespondenserna, ehuru de under lång tid framåt alltså jämt fortsattes i »Literarisches Conversationsblatt» eller »Blätter für literarische Unterhaltung», tidningens nya namn från och med juli 1826.

Nära förenat med de svensk-tyska förbindelser som äga sin medelpunkt i Brockhaus' förläggarverksamhet är skalden Wilhelm Müllers namn, och Müllers brev till reskamraten och vännen Atterbom lämna flera bidrag till detta kulturutbytes historia. Några utdrag ur dem kunna belysa och komplettera det föregående.¹ Icke

¹ Breven, 8 till antalet och skrivna under åren 1819—1826, ha välvilligt ställts till mitt förfogande av fröken H. ATTERBOM-SVENSON.

långt efter Atterboms hemkomst från utrikesfärden är den ivrige Müller färdig att värva denna nya kraft för den tyska vitterheten och sina egna litterära planer; i brev av den 12 december 1819 beder han Atterbom enträget om bidrag till sin tidskrift »Askania» och särskilt om några av de under resan tillkomna tyska dikterna. Välkommen vore också »der in Italien besprochene Aufsatz über die schwedische Litteraturrevolution». Det är Müllers förhoppning att som flygelman i »Askantias» medarbetarregister få nämna »den celeberrimo Signore Dottore e Magistro Amadeo Atterbomio, detto il Biondo», som han skriver i älskvärd erinring om gemensamma Rom-dagar. Under år 1820 knyter Müller förbindelse med Brockhaus, vilken nu börjar figurera i hans brev. Därmed begynner också Müllers roll som förmedlare mellan det tyska förlaget och Uppsala-romantikerna. Den 20 augusti 1820 meddelar han sålunda Atterbom: »Ihre litterarischen Nachrichten habe ich, mit Zusätzen, die ich Ihren mündlichen Mittheilungen verdanke, zu einem kleinen Artikel für das Litterarische Wochenblatt verarbeitet». Denna tidning, tillfogar han, utkommer nu hos Brockhaus och lever med nyväckt liv. Det står Atterbom fritt att bruka den som organ för att göra Sveriges »setta romantica» känd i Tyskland. Går man till den angivna tidningen, påträffar man även i »Beilage zum literarischen Wochenblatt. Band 6. No. 18. (July 1820)» en ungefär spaltlång uppsats, »Literarische Nachrichten eines deutschen Reisenden in Schweden», daterad Stockholm den 13 juni 1820, som uppenbart är den av Müller omtalade.¹ Framställningen i denna domineras av stridsläget mellan romantikerna och de akademiska perukerna. De förra befinna sig nu i ett bättre läge än tidigare, och Atterbom, en av deras anförare, har blivit kronprinsens lärare. Förhistorien till Markallsnätterna passerar revy, och dessas art och händelsegång skildras. Till sist bebådas Atterboms beskrivning av sin resa i Tyskland och Italien, av vilken ett brottstycke offentliggjorts i Svea. Tvärs igenom Müllers redigering av dessa bekanta fakta tycker man sig igenkänna Atterboms brevstil. Till denna artikel sluter sig en annan, likaledes spaltlång, i »Beilage zum literarischen Wochenblatt. Band 6. No. 79. (October 1820)». Den bär titeln »Literarische Nachrichten aus Schweden. (Vergleiche Beilage zu No. 18)» och är daterad Stockholm den 12 augusti. Den

¹ Artikeln är signerad λλ, ett av Müller använt tecken.

uppgivne tyske resanden förklarar först, att Poetisk kalender för 1820 nu befinner sig i hans händer, varpå han skyndar sig att meddela något om dess innehåll. Speciellt fäster han sig vid Atterboms bidrag, av vilka vissa, som hyllningsdikterna till Schelling och Steffens och resepoemet »I Kärnther-Alperna», även i Tyskland böra väcka en livlig anklang. Bland skörden av Italia-lyrik uppmärksammas vid sidan av »Guitarrspelerskan på marknad» främst översättningarna av italiensk folkdiktning; Müller tager särskilt sikte på den lyckliga tolkningen (i »Siciliansk visa») av Melis »Dimmi, dimmi, apuzza nica» och citerar dess första strof på svenska. Att han genast är i stånd att angiva Atterboms original bevisar ytterligare, att Atterboms intresse för italiensk folk- och dialektpoesi bör ses i nära samband med resevännerna Müllers och Rückerts; särskilt Rückert studerade ivrigt Meli.¹ Müller, som i artikeln hittills framträtt som självständig kritiker, övergår sedan till att referera atterbomska synpunkter på svenska förhållanden. Han berättar om kronprins Oskars sympatier för den nationellt sinnade nya skolan. Att denna i litterärt hänseende ej var franskvänlig kunde göra den misstänkt hos dynastien Bernadotte, och dess fiender hade även, ehuru förgäves, av denna orsak sökt komma den till livs. »Jetzt scheint es, dass die Romantiker in dem Kronprinzen Oskar einen Heros und eine Stütze gefunden haben.» etc.

I samma brev av den 20 augusti 1820, där Müller berör artikeln i »Literarisches Wochenblatt», säger han sig motse en utlovad större uppsats från Atterbom. Tydligen skulle denna innehålla en framställning av den svenska vitterhetens senaste öden, ty Müller förklarar sin avsikt att i utdrag publicera den i den nya upplagan av ett konversationslexikon — med säkerhet Brockhaus' — varest artikeln om svensk litteratur ännu icke känner till den romantiska omvälvningen utan »Leopold & Compagnie» fortfarande figurera som heroer.

Som man ser var en litterär samverkan mellan Atterbom och den i Brockhaus' företag mer och mer engagerade Müller redan i full gång, innan Palmblad år 1821 tog steget att närma sig Brockhaus. Man misstager sig också säkert icke, om man antager att just detta förhållande stimulerat Palmblad att söka åstadkomma en förbindelse med det tyska förlaget; Müller fick ju härvid spela

¹ Jfr VETTERLUND, *Atterboms sagospel Lycksalighetens ö*, s. 175 not 2.

rollen av referens.¹ I Müllers följande skrivelser kan man även iakttaga, huru tjänstvilligt han ägnar sig åt sin egenskap av förmedlare. I brev av den 24 augusti 1821, sedan han omtalat, att han medarbetar i »Literarisches Conversationsblatt» och »Hermes», båda under Brockhaus' ledning, meddelar han sålunda Atterbom, att Brockhaus nu redigerar tvenne supplementband till sitt konversationslexikon, varvid artikeln »Atterbom» blivit överlämnad åt Müller. Han beder därför vännen att skyndsamt sända honom biografiska data m. m. Gumælius, som under sin tyska resa avlagt ett kort besök hos Müller, har nämligen icke lämnat tillräckligt utförliga uppgifter. Slutligen bifogas, att en översikt av den nyaste svenska litteraturen skulle vara mycket välkommen i Brockhaus' »Hermes», en önskan som ju också realiserades genom Hammarskölds brett lagda framställning av detta ämne i samma tidskrift. I ett några månader senare brev (14 november 1821) erkänner Müller tacksamt de biografiska upplysningar som i sista stund ingått från Atterbom. Denne hade också — huru karakteristiskt! — skrivit om sitt eget inre liv, något som Müller dock säger sig icke lämpligen kunna medtaga i artikeln för konversationslexikonet. För att uppnå ett samarbete med Brockhaus sökte Palmblad använda Müller som förespråkare hos denne, och Atterbom hade till detta ändamål medsänt ett brev till Müller.¹ Uppenbart i anledning härav tillfogar Müller i sitt nyss berörda brev: »Recht sehr sollte es mich freuen, wenn Brockhaus auf Palmblads Vorschläge eingingen; ich habe, nach bestem Gewissen dazu gerathen».

I denna stil fortgår korrespondensen med Atterbom. Müller omtalar (2 maj 1822), att han genom Brockhaus låtit skicka Atterbom tvenne häften »Griechenlieder», han berättar om sina egna arbeten och sitt medarbetarskap i olika litteraturjournaler, han låter Atterbom förstå, att denne ej längre i breven behöver lämna så långa vittra översikter, då ju »Literarisches Conversationsblatt» ändå meddelade hans och hans meningsfränders artiklar i samma ämnen. Han förklarar (10 april 1825) ännu en gång sin beredvillighet att förmedla litterärt från Sverige, och i sitt sista brev till den svenske vännen (22 juni 1826), där han lovar att dricka dennes välgångsskål »übermorgen», d. v. s. på Atterboms bröllopsdag, beder han honom medarbeta i Ersch & Grubers encyklopedi.

¹ BERG, *Palmblad och Brockhaus*, s. 4, 5.

Det brast förvisso intet i Müllers tjänstvillighet och hjälpsamhet, och om utbytet ej blev så betydande och brevväxlingen onekligen domnade av en del med åren, så berodde det nog uteslutande på Atterbom. Müller strävade icke endast verksamt att införa svensk romantisk odling i det tyska kultursammanhanget, hans brev till Atterbom bilda också verkliga kritiska revyer i smått, fyllda av intresseväckande omdömen om författare och böcker. Hans hurtiga, ungdomligt glada väsen, hans tyska duktighet och företagsamhet, hans hjärtliga vänfasthet lyser fram i dem alla. Vänskapen till den hertiglige bibliotekarien i det lilla Dessau, bruten genom Müllers hastiga bortgång 1827, var ett av de starkaste personliga band som knöt Atterbom till Tyskland.
